

SOCIOEKONOMICKÝ STATUS UČITEĽA V SÚČASNEJ SPOLOČNOSTI

Veronika Baková – Jana Laščiaková – Anne Marhoffer – Peter Plavčan

THE SOCIOECONOMIC STATUS OF TEACHERS IN CONTEMPORARY SOCIETY

ABSTRAKT

Problematika odmeňovania pedagogických zamestnancov v Slovenskej republike v kontexte rozpočtovej a vzdelávacej politiky patrí medzi aktuálne spoločenské témy. Analyzuje sa napätie medzi politickými deklaráciami a ich reálnou implementáciou prostredníctvom systematického prehľadu Programových vyhlásení vlád v rokoch 1994 až 2023. Teoretický rámec vychádza z modernej makroekonómie a teórie ľudského kapitálu, pričom sa opiera o zásadné diela svetových aj regionálnych odborníkov na ekonómiu vzdelávania. Text kriticky odráža často spomínanú ekonomickú tézu, ktorá výdavky na platy učiteľov a štátnu správu redukuje na neproduktívnu spotrebu, a poukazuje na závažné celospoločenské multiplikačné efekty investícií do školstva. V rámci komparácie historického a súčasného stavu sa poukazuje na prepád relatívnej výšky plátov učiteľov voči priemernému platu v národnom hospodárstve v porovnaní s druhou polovicou 20. storočia. Tento nepriaznivý vývin plátov je dávaný do priamej súvislosti s klesajúcou atraktivitou učiteľského povolania, vysokým podielom nekvalifikovaného vyučovania a zhoršujúcimi sa výsledkami slovenských žiakov v medzinárodných meraniach (PISA, TIMSS, PIRLS). Odmietajú sa zjednodušená diskusia o tom, či je nízka kvalita školstva príčinou alebo následkom nízkych plátov, a definuje finančnú stabilizáciu za bazálny predpoklad, ktorý musí prebiehať súbežne so zvyšovaním nárokov na pedagogický výkon. Osobitná pozornosť je venovaná aj technologickému determinizmu a limitom algoritmického posudzovania sociálno-ekonomickej reality zo strany umelej inteligencie, ktorá má tendenciu neutralizovať legitímnu politickú a hodnotovú kritiku verejných financií. V závere sa prinášajú odporúčania pre koncepčné riadenie vzdelávacej politiky oslobodené od krátkodobých cieľov fiškálnej konsolidácie a volebných cyklov.

Kľúčové slová: Platy učiteľov, programové dokumenty vlády, školská politika, verejné financie, teória ľudského kapitálu, kvalita vzdelávania, umelá inteligencia.

ABSTRACT

The issue of pedagogical staff remuneration in the Slovak Republic, within the context of budgetary and educational policy, represents a highly salient socio-political topic. The tension between political declarations and their actual implementation is analyzed through a systematic review of Government Strategy Documents spanning from 1994 to 2023. The theoretical framework is grounded in modern macroeconomics and human capital theory, drawing upon seminal works by global and regional experts in the economics of education. The text critically reflects on the frequently cited economic thesis that reduces expenditures on teacher salaries and public administration to non-productive consumption, highlighting instead the profound socio-economic multiplier effects of educational investments. Through a comparative analysis of historical and contemporary states, the study points out a decline in the relative level of teacher salaries compared to the average wage in the national economy relative to the second mid-20th century. This adverse wage development is directly correlated with the decreasing attractiveness of the teaching profession, a high proportion of unqualified instruction, and deteriorating performance of Slovak students in international large-scale assessments (PISA, TIMSS, PIRLS). The paper rejects the reductionist debate regarding whether the low quality of education is a cause or a consequence of low salaries, defining financial stabilization as a baseline prerequisite that must occur concurrently with rising demands on pedagogical performance. Special attention is also dedicated to technological determinism and the limitations of algorithmic assessment of socio-economic reality by artificial intelligence, which tends to neutralize legitimate political and value-based critiques of public finances. Ultimately, the study offers recommendations for the conceptual management of educational policy, insulated from short-term fiscal consolidation goals and electoral cycles.

Key words: Teacher salaries, Government Programme Documents, educational policy, public finance, human capital theory, quality of education, artificial intelligence.

Úvod

Rozpočtová a vzdelávacia politika štátu predstavujú komplementárne podsystemy, ktoré určujú mieru rozvoja ľudského potenciálu a dlhodobú konkurencieschopnosť ekonomiky. V kontexte moderných makroekonomických teórií sa alokácia verejných finančných prostriedkov do školstva už dávno nekoncipuje ako čistá neproduktívna spotreba, ale ako zásadná investícia s vysokou mierou nepriamej spoločenskej návratnosti. Kľúčovú úlohu v tomto diskurze zohráva teória ľudského kapitálu, ktorej základy predložil Becker v zásadnej publikácii *Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis with Special Reference to Education* (Becker, 1964).

Becker exaktne dokázal, že investície do vzdelania zvyšujú hraničnú produktivitu práce a generujú multiplikačné efekty v hospodárstve. Na neho nadviazal Schultz v publikácii *Investing in People: The Economics of Population Quality* (Schultz, 1981), kde zvýraznil, že kvalita populácie a vzdelanie sú rozhodujúcimi faktormi hospodárskeho rastu, často dôležitejšími než fyzický kapitál. Z hľadiska alokačnej efektívnosti a štrukturálneho nastavenia systémov rozpočtovej politiky ponúka odlišný, trhovo orientovaný pohľad Friedman v knihe *Capitalism and Freedom* (Friedman, 1962). Friedman podrobil kritike štátny monopol v školstve a navrhol mechanizmy decentralizácie prostredníctvom školských poukazov, ktoré mali stimulovať konkurenciu medzi poskytovateľmi vzdelávania. V podmienkach stredoeurópskeho regiónu sa mechanizmami financovania a reformnými procesmi v školstve intenzívne zaoberá Mních v publikácii *Idea o platech učitelů: Kvantitativní analýza* (Mních, 2014), kde poukazuje na priamu koreláciu medzi relatívnou výškou miezd pedagógov a schopnosťou školského systému predchádzať negatívnemu výberu pri náboře nových učiteľov. Kontext verejných financií a inštitucionálneho riadenia školstva dopĺňa Nemec v publikácii *Verejné financie* (Nemec, 2002), v ktorej analyzuje limity normatívneho financovania a dôsledky fiškálnej decentralizácie na kvalitu poskytovaných verejných služieb. Korelačným vzťahom medzi výdavkami na vzdelávanie a výsledkami vzdelávania sa zaoberá Plavčan vo svojej publikácii *PIRLS – TIMSS – PISA: Vzdelávanie a kvalita* (Plavčan, 2019). Preukázal štatisticky významný vzťah medzi výsledkami vzdelávania v medzinárodných meraniach a výdavkami na vzdelanie v členských štátoch Európskej únie. Druhým závažným zistením je to, že nie je rozhodujúca výška prostriedkov v tom ktorom štáte v analýze, ale aké percento zo štátnych výdavkov tento štát vynakladá na vzdelávanie. Práve napätie medzi krátkodobými cieľmi rozpočtovej konsolidácie a dlhodobými víziami vzdelávacej politiky tvorí myšlienkový rámec, v ktorom sa pohybujú programové dokumenty vlád, pričom ich reálna implementácia odhaľuje skutočné hodnotové priority štátu.

1. Platy učiteľov ako základ ich socioekonomického statusu

Finančné ohodnotenie pedagogických zamestnancov predstavuje vysoko sledovanú tému vo verejnom aj mediálnom diskurze. V predvolebnom období je táto téma pravidelne artikulovaná politickými predstaviteľmi naprieč celým politickým spektrom, pričom dochádza k deklaratívnej zhode o mimoriadnom význame učiteľského povolania a potrebe zvýšenia jeho atraktivity. V momente reálneho uskutočnenia rozpočtových opatrení smerujúcich k mzdovej valorizácii sa však spoločenská a politická podpora často rozplýva. Vo verejnom priestore sa otvárajú diskurzy o fiškálnych limitoch štátu, prioritách alternatívnych výdavkových kapitol či

komparatívnych analýzach príjmov v iných sektoroch verejnej správy. Tento proces býva sprevádzaný aj kritickou argumentáciou zameranou na kvalitu výchovno-vzdelávacieho procesu. Príkladom extrémnej polarizácie boli v minulosti zaznamenané aj cielené mediálne kampane, ktoré zjednodušovali pedagogickú činnosť na rozsah priamej vyučovacej povinnosti a spochybňovali efektivitu fondu pracovného času učiteľov. Z makroekonomického pohľadu je tento naratív posilňovaný tlakom neoliberálnych ekonomických subjektov a finančných záujmových skupín, ktoré výdavky na ľudské zdroje vo verejnom sektore apriórne koncipujú ako neproduktívnu spotrebu, keďže tieto výdavky nevytvárajú bezprostredný kapitálový zisk. Táto jednostranná interpretácia následne formuje verejnú mienku a vedie k sociálnej devalvácii statusu učiteľa, a to aj u ekonomicky aktívneho a vzdelaného obyvateľstva, ktoré inak plne využíva socializačné, vzdelávacie a opatrovateľské funkcie vzdelávacej sústavy. Ako riešia status učiteľa programové vyhlásenia vlády po roku 1990?

Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky z roku 1994 považuje za jednu z priorít vlády rozvoj osobnosti učiteľa a posilnenie jeho spoločenského postavenia, morálneho a hmotného ocenenia i sociálnych istôt. Rozhodujúce bude hľadať i v podmienkach ekonomickej transformácie všetky možné zdroje na diferencované zvýšenie miezd pedagogických pracovníkov s preferovaním najkvalifikovanejších a najkvalitnejších pedagógov. V spolupráci s odbormi navrhne časový harmonogram riešenia mzdových problémov školstva. Zvyšovanie financovania školstva oproti financovaniu ostatných rezortov a ani zvyšovanie platov učiteľov sa neuskutočnilo.

Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky z roku 1998 uvádzalo, že: Vláda Slovenskej republiky bude postupne zvyšovať prostriedky určené na zabezpečenie školstva takým podielom z hrubého domáceho produktu, aby to bolo porovnateľné s členskými štátmi Európskej únie. Prijme zákon o financovaní, ktorý zabezpečí normatívne rozdeľovanie prostriedkov na jednotlivé školy. Po prvý krát sa uvádza zámer zvýšiť platy učiteľov. Vláda považovala v tomto období za nevyhnutné vytvárať podmienky na zlepšenie spoločenského postavenia učiteľov a pracovníkov školstva a stabilizovať ich postavenie zákonom o štátnej (verejnej) službe. Po dohode s odborovou organizáciou mala zámer pripraviť každoročný nárast ich tarifných platov. Tieto sa zvyšovali iba spoločne s platmi zamestnancov ostatných rezortov.

Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky z roku 2002 uvádza, že: Vláda Slovenskej republiky podporí viaczdrojové financovanie školstva a jeho vyššiu efektivitu prostredníctvom normatívneho financovania na žiaka. Vláda sa bude podľa tohto dokumentu usilovať o vyššie spoločenské uznanie a diferencované platové ohodnotenie pedagogických pracovníkov na

všetkých úrovniach adekvátne kvalite ich práce a významu tohto povolania pre spoločnosť tak, aby sa táto práca stala atraktívnejšia aj pre mladých učiteľov. Vláda bude zvyšovať prostriedky na vzdelávanie, aby sa postupne priblížili priemernej hodnote podielu z hrubého domáceho produktu v štátoch Európskej únie.

V osobnosti a profesionalite učiteľa vidí vláda kľúčový prvok rozvoja školského systému. Preto vypracuje motivačný systém odmeňovania, odborného a kariérneho rastu učiteľov s cieľom zvýšiť atraktivitu učiteľského povolania. Poskytne riaditeľom nástroje na diferenciáciu platového ohodnotenia učiteľov a priestor na formovanie a skvalitňovanie učiteľských kolektívov. Tieto sa však zvyšovali iba spoločne s platmi zamestnancov ostatných rezortov. Vláda Slovenskej republiky bude tiež zvyšovať dotácie do vysokého školstva zo štátneho rozpočtu s cieľom dosiahnuť postupne úroveň zodpovedajúcu členských štátov Organizácie pre ekonomickú spoluprácu a rozvoj.

Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky z roku 2006 deklarovalo cieľ vlády, a to postupne dosiahnuť v tomto volebnom období priemerný plat v školstve na úrovni priemerného platu v národnom hospodárstve. Vláda Slovenskej republiky vytvorí také legislatívne a ekonomické rámce, aby učitelia v čo najväčšej miere spĺňali odborné a morálne predpoklady na výkon tohto náročného povolania. Ak sa má vzdelávací systém ďalej rozvíjať, je treba odstrániť dlhodobé zaostávanie jeho financovania. Vláda Slovenskej republiky uplatní v školstve viac zdrojové financovanie s cieľom postupného dosiahnutia úrovne 5 % hrubého domáceho produktu. Vláda Slovenskej republiky sa sústreďí na riešenie problému viac zdrojového financovania vysokých škôl. Novú metodiku financovania Vláda Slovenskej republiky prispôbi ekonomickému náročnosti štúdia, kvalite vo vzdelávaní a úrovni vo vede a výskume. Vláda Slovenskej republiky nezavedie spoplatnenie dennej formy vysokoškolského vzdelávania. Bude legislatívne motivovať podnikateľskú sféru na investície do vzdelávania, vedy, výskumu a vývoja.

Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky z roku 2010 uvádza, že Vláda Slovenskej republiky považuje za svoj významný cieľ lepšie mzdové ohodnotenie pedagogických zamestnancov školstva, ďalej zrovnoprávni financovanie škôl a školských zariadení bez ohľadu na ich zriaďovateľa. Vláda vytvorí motivačný finančný nástroj pre vysoké školy, ktoré majú ambíciu a kapacitu výrazne zvýšiť svoju kvalitu a medzinárodnú konkurencieschopnosť a byť ťahúňom zlepšenia celkového stavu slovenských vysokých škôl. Tento nástroj bude na súťažnom základe podporovať projekty vysokých škôl a následne odmeňovať úspech. Vláda podporí zdokonalenie súčasného systému financovania vysokých škôl využitím menšieho, na

výstupy a najmä na výsledky zameraného počtu indikátorov, a to s váhou výstupov vo vedeckej činnosti primeranou misii vysokej školy. Zmena metodiky bola uskutočnená.

Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky z roku 2012 uvádza zabezpečenie výraznejšej úlohy a postavenia učiteľov všetkých stupňov škôl v spoločnosti, preto okrem odborného a sociálneho aspektu sa musí zvýrazniť aj ich celospoločenská pozícia, t. j. politická, odborná a laická podpora učiteľskej profesie a samozrejme aj jej finančné ohodnotenie a zvýšenie spoločenského postavenia. Preto vláda bude systémovo riešiť zlepšenie odmeňovania pedagogických, odborných a nepedagogických zamestnancov podľa ich kvality a v závislosti od možností štátneho rozpočtu. V rámci daných možností bude vláda zvyšovaný objem finančných prostriedkov zo štátneho rozpočtu so zameraním na posilnenie školstva, vedy a výskumu s cieľom zvýšenia ich kvality a efektivity.

Vláda deklarovala, že nevyhnutným predpokladom ďalšieho rozvoja školstva bude tiež obnova disciplíny na základných a stredných školách založenej na prirodzenom vzore a autorite, ako aj v skvalitnení prípravy budúcich učiteľov a odborných zamestnancov na vysokých školách. V rámci daných možností bude zvyšovaný objem finančných prostriedkov zo štátneho rozpočtu so zameraním na posilnenie školstva, vedy a výskumu s cieľom zvýšenia ich kvality a efektivity.

Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky z roku 2016 uvádza, že Slovenskej republiky zabezpečí výrazné zvýšenie verejnej investície do školstva, spojené so zásadnými vnútornými zmenami systému školstva. Preto je podľa tohto dokumentu vláda rozhodnutá spojiť realizáciu zásadných vnútorných zmien s pravidelným medziročným zvyšovaním verejných zdrojov do výchovy a vzdelávania tak, aby celkový objem zvýšenia za volebné obdobie dosiahol 2 mld. € a aby úroveň verejných zdrojov, vkladaná ročne do školstva, na konci volebného obdobia v roku 2020 bola porovnateľná s priemerom štátov Európskej únie.

Vláda Slovenskej republiky sa tiež zaviazala, že vytvorí predpoklady na zvýšenie atraktívnosti povolania učiteľa prostredníctvom jeho finančného ocenenia, vhodného pracovného prostredia a podpory zvyšovania kvality jeho práce; zvyšovanie finančného ocenenia sa bude realizovať u všetkých kategórií pedagogických a odborných zamestnancov s osobitným dôrazom na začínajúcich učiteľov; vykoná legislatívne úpravy tak, aby sa platová tarifa pedagogických zamestnancov a odborných zamestnancov od 1. 9. 2016 a následne, za predpokladu realizácie zásadných vnútorných zmien v systéme výchovy a vzdelávania, počínajúc dňom 1. 1. 2018

každoročne zvýšila priemerne o 6 %, na čo zabezpečí primerané zvýšenie finančných prostriedkov.

Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky z roku 2020 uvádza, že Vláda Slovenskej republiky zabezpečí aj ich adekvátne ohodnotenie, vytvorí podmienky na kontinuálny rast platov pedagogických a odborných zamestnancov s cieľom zvýšiť platy pedagogických zamestnancov v závislosti od možnosti štátneho rozpočtu. Vláda bude podľa tohto dokumentu presadzovať riešenia pre zmenu systému financovania vysokých škôl tak, aby financovanie odrážalo diverzifikáciu vysokých škôl podľa hodnotenia ich výkonnosti v oblastiach, na ktoré sa bude vysoká škola orientovať a zároveň aby takéto financovanie motivovalo vysoké školy zvyšovať kvalitu vedeckej práce a aplikovať výstupy svojej činnosti v súlade s potrebami spoločnosti, regiónov a ekonomiky, zmena metodiky takto iba novo prerozdeli jestvujúce finančné prostriedky štátneho rozpočtu pre vysoké školy.

Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky z roku 2023 k platom učiteľov uvádza: Vláda zabezpečí každoročný rast miezd pedagógov a odborných zamestnancov a zlepši odmeňovanie nepedagogických pracovníkov škôl. Vytvorí finančné a nefinančné nástroje na riešenie nedostatku učiteľov v regiónoch alebo nedostatkových špecializáciách a podporí opatrenia na zvyšovanie atraktivity zamestnania v školstve. Prvé zvýšenie sa uskutočnilo v roku 2025, zdrojom na toto zvýšenie boli finančné prostriedky zo zrušeného regionálneho príplatku.

Sumár:

Programový dokument z roku 1994 všeobecne uvádza hľadanie všetkých možných zdrojov na diferencované zvýšenie miezd pedagogických pracovníkov s preferovaním najkvalifikovanejších a najkvalitnejších pedagógov.

Programový dokument z roku 1998 uviedol, že vláda Slovenskej republiky bude postupne zvyšovať prostriedky určené na zabezpečenie školstva takým podielom z hrubého domáceho produktu, aby to bolo porovnateľné so štátmi Európskej únie.

Programový dokument roku 2002 uvádza, že vláda Slovenskej republiky bude zvyšovať prostriedky na vzdelávanie, aby sa postupne priblížili priemernej hodnote podielu z hrubého domáceho produktu v štátoch Európskej únie.

Programový dokument z roku 2006 deklaroval cieľ vlády, a to postupne dosiahnuť v tomto volebnom období priemerný plat v školstve na úrovni priemerného platu v národnom hospodárstve.

Programový dokument z roku 2010 uvádza, že vláda Slovenskej republiky považuje za svoj významný cieľ lepšie mzdové ohodnotenie pedagogických zamestnancov školstva,

Programový dokument z roku 2012 uvádza, že sa bude systémovo riešiť zlepšenie odmeňovania pedagogických, odborných a nepedagogických zamestnancov podľa ich kvality a v závislosti od možností štátneho rozpočtu,

Programový dokument z roku 2016 uvádza konkrétne sumy finančných prostriedkov na zvýšenie prostriedkov na školstvo a aj platy učiteľov, a to na obdobie štyroch rokov o 2 mld. eur, z toho štyrikrát po 6 % každoročne do platov učiteľov, cieľ týkajúci sa platov učiteľov sa splnil,

Programový dokument z roku 2020 uvádza, že vláda Slovenskej republiky zabezpečí adekvátne ohodnotenie a vytvorí podmienky na kontinuálny rast platov pedagogických a odborných zamestnancov s cieľom zvýšiť platy pedagogických zamestnancov v závislosti od možnosti štátneho rozpočtu,

Programový dokument z roku 2023 uvádza, že vláda zabezpečí každoročný rast miezd pedagógov a odborných zamestnancov a zlepši odmeňovanie nepedagogických pracovníkov škôl.

Podľa dostupných údajov v období rokov 1994 až 2020 sa zvýšenie platov učiteľov uskutočnilo z dodatočných zdrojov, rozumej príjmov, štátneho rozpočtu v roku 2010 o 1% pred parlamentnými voľbami a potom až v roku 2016 o 10% a v ďalších piatich rokoch po 6% na začiatku volebného obdobia novej vlády. V tejto evidencii nie je plošné zvyšovanie platov štátnych a verejných zamestnancov, tzv. inflačné zvýšenie a ani z tzv. požičaných peňazí alebo z tzv. vnútornej racionalizácie presunom medzi položkami v rámci schváleného rozpočtu.

Dnes je plat učiteľa asi 1,3-násobok priemerného platu v národnom hospodárstve (2024). Platy učiteľov by pokojne mohli byť aj podstatne vyššie, len v nich treba zohľadniť vzdelávacie výsledky. A zároveň, vybraní aktéri školskej politiky by sa mali orientovať hlavne na to, ako zabezpečiť, aby čo najväčší podiel nadtarifnej zložky platu sa dostal do tarifnej zložky platu. Skôr je na zamyslenie, že vo verejnosti je stále nízka atraktivita učiteľského povolania, v školách vysoké percento nekvalifikovaného vyučovania a zlé výsledky našich žiakov v medzinárodných zisťovaniach, napríklad v PISA, TIMSS a PIRLS. Toto vyvoláva neustále a nikam nevedúce diskusie. Sú nízke platy príčinou nízkej kvality vzdelávania, lebo kvalitní

učitelia odchádzajú na lepšie platené pracovné miesta a tieto platy ani nepriťahujú najlepších absolventov stredných škôl, alebo je nízka kvalita ospravedlnením pre nízke platy?

2. Diskusia s umelou inteligenciou k platom učiteľov

V rámci kritickej analýzy diskurzu o odmeňovaní učiteľov bola predložená štúdia na posúdenie pokročilému algoritmu umelej inteligencie (AI). Algoritmická odozva indikovala prítomnosť tzv. „sentimentu“ v autorskej argumentácii a odporučila nahradiť označenie súkromných finančných aktérov neutrálnejšou ekonomickou terminológiou, ako je „tlak na fiškálnu zodpovednosť“. Táto reakcia otvára dôležitý epistemologický problém o povahe a algoritmoch strojového myslenia. Označenie kritického opisu reality za „subjektívny sentiment“ či „publicistický štýl“ poukazuje na tendenciu umelej inteligencie inklinovať k technokratickým ekonomickým paradigmám, ktoré uprednostňujú ochranu kapitálových investícií a minimalizáciu nákladov na verejný sektor, a teda aj na platy učiteľov. Hoci je racionálne správanie trhových subjektov zamerané na maximalizáciu zisku a optimalizáciu mzdových nákladov v podnikateľskej sfére pochopiteľné, prenos tohto spôsobu uvažovania do hodnotenia verejných politík prostredníctvom AI nie je hodnotovo neutrálny. Algoritmus v tomto kontexte s najväčšou pravdepodobnosťou preberá a reprodukuje dominantnú ekonomickú doktrínu svojich tvorcov, čím fakticky robí menej prehľadnou oprávnenú hodnotovú kritiku štruktúry verejných financií a znižuje zrozumiteľnosť sociálneho rozmeru vzdelávacej politiky. Kým AI vidí v platoch len okamžitý fiškálny náklad, klasická aj moderná makroekonómia (Becker, Schultz) v nich vidí investíciu s odloženou, no masívnou návratnosťou.

Záver

Analýza programových vyhlásení vlád v komparácii so skutočným socioekonomickým postavením slovenských učiteľov ukazuje na hlboký štrukturálny rozpor medzi deklarovanými politickými prioritami a reálnou rozpočtovou praxou. Vo vzdelávacej a rozpočtovej politike v Slovenskej republike sa dlhodobá dynamika rozvoja podriaďuje volebným cyklom, pričom koncepčné dokumenty sú často revidované s každým novým vedením ministerstva školstva. Ekonomická argumentácia, ktorá redukuje platy učiteľov na čistý náklad štátneho rozpočtu bez väzby na tvorbu budúcich hodnôt, je z pohľadu modernej makroekonómie neudržateľná. Ako ukazuje medzinárodná prax úspešných vzdelávacích sústav, vysoký status učiteľského povolania je priamym dôsledkom dvoch spojených faktorov: nadpriemerného finančného ohodnotenia a prísnej selekcie spojenej s kontrolou kvality práce. Pokusy o zavedenie výkonnostných zložiek platov v Slovenskej republike často končia na chýbajúcich

objektívnych kritériách hodnotenia a na nízkom podiele nadtarifných zložiek mzdy, ktoré by manažment škôl mohol reálne využiť na diferenciáciu. Vzťah medzi kvalitou vzdelávania a platovým ohodnotením preto nemožno riešiť ako neúčinnú dilemu o prvenstve príčiny a následku, najprv zvýšenie platov a potom kvalita alebo naopak. Finančná stabilizácia rezortu a atraktívne platové podmienky sú základným predpokladom, na ktorom sa až následne dá budovať systém profesijných nárokov, atestácií a zvyšovania zodpovednosti za výsledky žiakov. Kritická reflexia technologických nástrojov (AI) navyše poukazuje na riziko technokratickej neutralizácie sociálnych a politických otázok vzdelávania, kedy algoritmy podliehajú dominantnej ekonomickej paradigme a vytláčajú legitímny hodnotový diskurz. Pokiaľ budú politiky verejných financií chápať školstvo iba ako zdroj bezprostredného kapitálového zisku a fiškálnej záťaže, vzdelávací systém nedokáže zvrátiť dlhodobé negatívne trendy výsledkov slovenských žiakov v medzinárodných meraniach a zabezpečiť prosperitu štátu v ére vedomostnej spoločnosti.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- BECKER, G. S. (1964). *Human capital: A theoretical and empirical analysis with special reference to education*. National Bureau of Economic Research.
- FRIEDMAN, M. (1962). *Capitalism and freedom*. University of Chicago Press.
- MÜNICH, D. (2014). *Idea o platech učitelů: Kvantitativní analýza*. CERGE-EI.
- NEMEC, J. (2002). *Verejné financie*. Univerzita Mateja Bela.
- PLAVČAN, P. (2019). *PIRLS – TIMSS – PISA: Vzdelávanie a kvalita*. Brno: MSD.
- SCHULTZ, T. W. (1981). *Investing in people: The economics of population quality*. University of California Press.
- Úrad vlády Slovenskej republiky. (n.d.). *Programové vyhlásenia vlád Slovenskej republiky (1994 – 2023)*. Archív Úradu vlády SR. Dostupné na: vlada.gov.sk

KONTAKT

Mgr. Veronika Baková, PhD.

Vysoká škola Danubius
Sládkovičovo
veronika.bakova@vsdanubius.sk

PhDr. Jana Laščiaková, PhD.

Fakulta sociálnych štúdií
Vysoká škola Danubius
janadrabikova5@gmail.com

Anne Marhoffer

Vysoká škola Danubius

Sládkovičovo

annemarhoffer@gmx.de

Dr.h.c. prof. Ing. Peter Plavčan, CSc.

Vysoká škola Danubius

Sládkovičovo

peter.plavcan@vsdanubius.sk